

Welvaart van de Alblasserwaard 1740 – 1800

Economische relaties met Dordrecht

Drs. J.J.E.Blok MA.

Drs. J.J.E.Blok MA

Oud-Alblas, mei 2018

ISBN 9789463675673

Copyright 2018 J.J.E.Blok

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevens bestanden of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Van dezelfde auteur verscheen in 2013

Een vroegmoderne agrarische samenleving, Bleskensgraaf 1736 – 1800

ISBN 978-90-5335-786-6

Welvaart van de Alblasserwaard 1740 – 1800

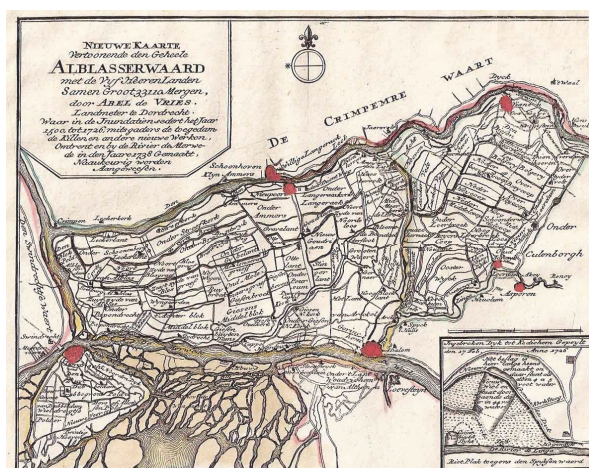
Inhoudsopgave	pagina
Inleiding	4
1. Resultaten van ander onderzoek	5
2. Dordrecht en de gilden, afzetgebied van de Alblasserwaard	6
3. Afzet van kaas in Dordrecht	8
3.1 Leveranciers van het Gasthuis, ontvangen prijzen	10
3.2 Het Grote gilde, Oud-Alblas, Bleskensgraaf	12
4. Boter: Leveranties aan het Gasthuis	13
4.1 Boter: de leveranciers, de prijzen	14
4.2 Zuivelprijzen in Delft, Leiden en Hoorn	16
5. Zoetemelk en karnemelk	18
6. Hennep	21
6.1 Van teelt tot toepassing	21
6.2 Marktpositie van de hennep in Dordrecht	23
6.3 Hennep in touwslagerijen en de scheepsbouw	24
6.4 Hennep in de twijnnering	25
6.5 Hennepzaad voor olie en zeep	28
7. Grondprijzen in Oud-Alblas, vergelijking met Gouda	30
8. De seculaire trend	33
Samenvatting	35
Geraadpleegde archieven	37
Geraadpleegde literatuur	38
Bijlage I. Een aantal leden van het Cramersgilde in Dordrecht in 1748.	39
Bijlage II. Aan het Gasthuis in Dordrecht geleverde ponden kaas met bijbehorende geldbedragen.	40
Bijlage III. Dordtse leden van het Groot koopmansgilde als financiers van Oud-Alblassers	42
Bijlage III.A. Dordtse kooplieden, niet-leden van het Groot koopmansgilde als financiers van Oud-Alblassers.	42
Bijlage IV. Dordtse leden van het Groot koopmansgilde en hun aankopen van vaste activa in Oud-Alblas.	43
Bijlage V. Dordtenaren als kopers/verkopers van vaste activa in Bleskensgraaf	44
Bijlage V. A. Dordtenaren als geldschietters van personen in Bleskensgraaf	44
Bijlage VI. Leveranciers van boter (en aantal leveranties) aan het Gasthuis in Dordrecht.	45
Bijlage VII. Ontwikkeling van de grondprijs per m ² op het territoire van Oud-Alblas	46

Welvaart van de Alblasserwaard 1740 – 1800

Inleiding

Dit onderzoek behandelt de welvaartsontwikkeling in de Alblasserwaard tussen 1740 en 1800, uitgaande van de afzet van zuivelproducten, de hennep en de waarde van de grond. Ik toets de veronderstelling dat Dordrecht daarin een belangrijke rol speelde alleen al omdat het de grootste naastbij gelegen stad was. Bij het zoeken naar de kanalen waarlangs de producten hun weg naar de eindverbruiker vonden wordt aandacht besteed aan de gilden omdat verkopen in Dordrecht was voorbehouden aan poorters die lid waren van een gilde. Belangrijke bron zijn onder andere de transportakten van vaste activa en hypotheekakten van Oud-Alblas en Bleskensgraaf, verder te noemen *de akten*. Daarin komen namen van Dordtenaren voor als koper of financier. Van hen heb ik nagegaan van welk gilde zij lid waren, zie de bijlagen III tot en met V, en welke activiteiten werden ontplooid op het door hen gekochte of gefinancierde object. Daardoor ontstaat een indruk op welke sectoren van de Dordtse economie zij waren aangesloten. Ook kan dan worden geconcludeerd tot een directe relatie tussen Dordrecht en de Alblasserwaard. Uitgangspunt van mijn werkwijze inzake de kaas en de boter is de studie van Noordam die een soortgelijk onderzoek heeft gedaan voor Maasland waarin hij de prijzen betaald voor boter en kaas door het Gasthuis en het Weeshuis in Delft heeft onderzocht.¹ Voor mijn onderzoek leek Dordrecht de aangewezen plaats en de instelling met een archief van betaalde prijzen van kaas, boter en melk bleek het Heilige Geest Sacraments Gasthuis, verder te noemen het Gasthuis. Ik vergelijk ook of de Alblasserwaardse zuivelaanbieders beter of slechter af waren dan hun collega's in andere plaatsen. Daarna gaat de lens naar de resultaten van de hennepeteelt. En omdat de welvaartsontwikkeling niet alleen tot uitdrukking komt in het inkomen, maar ook in de waardemutatie van de grond, ontleen ik aan de collaterale successie de ontwikkeling van de grondprijzen. Tenslotte ga ik na of de resultaten het mogelijk maken uitspraken te doen over de vraag of zich in de Alblasserwaard ontwikkelingen voordeden die passen in de lange conjunctuur golf tussen 1750 en 1850, bekend als de seculaire trend.

De titel van dit onderzoek is eigenlijk te weids want het gaat vooral over Oud-Alblas en Bleskensgraaf en in mindere mate over Papendrecht. Er is dus ruimte genoeg voor onderzoek van de overige plaatsen in de Waard. Mijn verslag begint met een beschrijving van de Alblasserwaard rond 1749 en de marktsituatie van boter en kaas in de Republiek.

Abbeelding 1. De Alblasserwaard en Dordrecht in 1738. Bron: Regionaal archief Dordrecht (RAD).

¹ D.J.Noordam, *Leven in Maasland, Een hoogontwikkelde plattelandssamenleving in de achttiende en het begin van de negentiende eeuw* (Hilversum 1986).

1. Resultaten van ander onderzoek.

P.N. Boekel schetst een beeld van de Alblasserwaard en van de zuivelproductie in de Republiek in zijn onderzoek naar de zuivelexport van Nederland tot 1813.² Zijn verslag is onder andere gebaseerd op het werk van J.Wagenaar die publiceerde in 1749.³

Volgens Wagenaar “ligt de Alblasserwaard buitengewoon laag. De Heer Johan Beverwijk getuigt dat de grond van de rivier de Merwede op vele plaatsen hoger ligt dan de Waard zelve. Vele landerijen zijn er die nauwelijks een voet hoger liggen dan het polderwater zodat de polders gedurig met kracht met watermolens droog gehouden moeten worden en het water door de sluizen in de dijk moet worden weggevoerd. In 1726 klagen de bewoners dat door de zware watervloed hun landen van slechte kwaliteit en van weinig waarde zijn en uit veel dorre hooilanden bestaan, dat ook nog hermoes en ander onkruid bevat, zeker na de watervloed van 1709. In de Alblasserwaard komt zaailand (volgens de vertelde geschiedenis gebruikt voor haver, bieten en aardappelen) weinig voor in tegenstelling tot wei- en hennep-land en gewas van wilgenhout waar hoepels van worden gemaakt”. Wagenaar vervolgt “dat er maar weinig streken in Holland zijn die zoveel te lijden hebben gehad van overstromingen als gevolg van zware regenval, smeltwater en kruie ijs terwijl de dijken vaak niet op vaste grond lagen”. Wagenaar voegt toe dat de Waard een goed land is zolang het vrij blijft van overstromingen. In de achttiende eeuw werd de streek in 1709 en 1726 door overstromingen getroffen. Het hele relaas overziende is het voorstelbaar dat de Alblasserwaard in elk geval tot 1749 geen goede reputatie had als woon- en productiegebied. Wagenaar kon in 1749 niet weten dat de Waard na 1744 droog bleef tot 1809.

Als belangrijke productiegebieden voor runderteelt en zuivelbereiding noemt Boekel de kustprovincies Holland, Friesland en Groningen en in mindere mate westelijk Utrecht en - Overijssel. Voor een plaatsbepaling van de Alblasserwaard is vergelijking met de regio Zuid-Holland het meest aangewezen. In Zuid-Holland wijst Boekel op Rijnland, Delfland, Schieland en de Krimpenerwaard als belangrijke regio's. Leiden was de marktplaats van Rijnland met als hoofdproducten Rijnlandse of Leidse boter en Leidse kaas. In Delfland werd Delftse boter uit de omgeving van Delft op de markt gebracht. De Krimpenerwaard met marktplaats Gouda, leverde zoetemelkse, Goudse kaas, waaronder de bekende Stolwijkse of Stolkse kaas. In het land van Woerden, omvattende Rijn – en Schieland, en waarschijnlijk ook in de Alblasserwaard werd dezelfde volvette kaassoort, zoetemelkse kaas, evenals in de Krimpenerwaard, aangetroffen. De zoetemelkse kaasbereiding stond in Zuid-Holland op een lager niveau dan in het Noorderkwartier van Holland. Voor de export was het Noorderkwartier veel belangrijker. Voor de Alblasserwaard merkt Boekel op dat “het waterbezwaar, de vele grienden en hoeplanden en de uitgebreide hennepcultuur, ook in het land van Woerden, plus de vetweiderij als het ware een rem op de zuivelproductie vormen”. Gegevens over die productie ontbreken maar ongetwijfeld was die groot want de Zuid-Hollandse veestapel was meer dan twee maal zo groot als die van het Noorderkwartier. De Leidsche of Rijnlandse boter werd de beste genoemd, gevolgd door de Delftse. De Friese werd steeds als van mindere kwaliteit afgeschilderd dan de Hollandse. De meest geëxporteerde kaas was de Edammer vanwege de korst. Veehouderij en melkwinning stonden in het Noorderkwartier waarschijnlijk op het hoogste niveau.

Als factoren die de prijzen beïnvloeden noemt Boekel de weersomstandigheden, natuurrampen en de gezondheidstoestand van de veestapel, die vooral geteisterd werd door de veepest. In de periode 1740 – 1800 kwam veepest voor tussen 1744 en 1746, 1768 en 1786, maar ook in de tussenliggende jaren was de ziekte niet geheel verdwenen. Zo bleef de ziekte na 1746 in afwisselende mate heersen tot 1756 waarna zij afnam maar zich tot 1767 handhaafde. Na 1786 stak zij telkens weer hier en daar

---

² P.N.Boekel, *De zuivelexport van Nederland tot 1813* (Utrecht 1929).

³ J.Wagenaar, *De tegenwoordige staat der Verenigde Nederlanden, deel VII* (Amsterdam 1749).